

Hányan mentek a Kárpátokon kívülre s hogy szaporodtak ott a magyarok?*

Különösképpen érdekelheti az olvasót, hogy miképp fest a magyarok Kárpátokon kívülre jutása és sorsának kinti alakulása – statisztikai adatokban feltüntetve.

A középkorban kitelepült hódító magyarságról természetesen nincsen számadatunk. Későbbi adatok alapján meg lehetne ugyan becsülni, de ez merész és igen bizonytalan próbálkozás volna. Annyit mondhatunk csak az egyes csoportok eloláhosodásából és megmaradásából, meg a magyar eredetű földrajzi nevek számából ítélve, hogy a legnagyobb tömegben Moldva felé húzódott ki a magyarság s a Szörénységben nagyobb számú volt, mint Havaselve északkeleti csücskén.

Az újkorból aránylag bőven vannak adataink. Óvatosan és kritikával kell azonban ezeket fogadnunk, mert legnagyobb részük becslés s ezért eredményeik nagyon ingadozóak. Különösképpen áll ez a Havaselve felé kivándorlók adataira. Ezek a kivándorlók a legkülönbözőbb helyeken szóródtak szét s számontartásuk, amint erről majd szólunk, szinte lehetetlen. Ha mégis számokat közlünk róluk, csupán hozzávetőlegesek azok. Moldvában már egy elég biztos támpontunk van a magyarság számának a megállapítására. Tudjuk, hogy az itteni magyarok szinte teljes egészükben katolikusok s a katolikusok

is leginkább magyarok, hiszen a két fogalom, a „katolikus” és a „magyar” egyet jelent itt. A katolikusokról szóló adatokat tehát nyugodtan hasznosíthatjuk a magyarok számának a megállapításában. S tekintve, hogy a moldvai katolikusokról mintegy 300 éve készülnek kimutatások, a moldvai magyarság fejlődését, gyarapodását egy elég jelentős időn keresztül meg tudjuk figyelni. Legbiztosabbak a bukovinai székelyek statisztikai adatai. A telepítő osztrákok nemcsak a lélekszámukat jegyezték fel falvaik megállapításakor, hanem állataik számát s egyéb vagyoni adataikat is. Csupán róluk készültek összeírások úgy, mint magyarokról s ezek alapján mindmáig követhetjük e kis népcsoport hallatlan nagyarányú számbeli fejlődését.

Hogy a moldvai magyarság legrégebb megállapítható számát megkaphassuk, az első értesítések közül a legrészletesebbet s a legmegbízhatóbbat vizsgáljuk meg, Bandinus jelentését az 1646-iki állapotra vonatkozólag. Bandinus a helységek leírásában megadja azok katolikusainak lélekszámát, néhol a házak (családok) számát is. Azoknak a helységeknek pedig, amelyeknek katolikusai fogyóban voltak, vagy teljesen kipusztultak, több-kevesebb pontossággal a „hajdani” katolikus lakosságról is értesít. Jelentéséből a következő táblázatot lehet összeállítani:

1. táblázat

Sorszám	A Bandinus által leírt kath. helység neve	Ház-(család-) szám	Lélekszám	Bandinus értesítései az elpusztult vagy fogyó kath. helységek egykori kath. lakosságáról. (h. = ház = család, l. = lélek)
1.	Husz		682	
2.	Husz melletti falu a Pruthnál		–	12 h. 60 l.
3.	Vászló	4	16	több mint 300 h.
4.	Barlád	30	150	
5.	Galac	12	70	
6.	Takucs		–	több mint 200 h.
7.	Bogdána	6	18	csupán magyar volt
8.	Sztánfalva		150	
9.	Mánfalva	8	48	magyar volt
10.	Godzafalva	14	69	
11.	Völcsök	12	57	
12.	Ujfalva		49	
13.	Tatros	30	125	magyar volt
14.	Lukácsfalva	15	86	több mint 100 h.
15.	Alfalva		–	magyarok híres faluja volt
16.	Szalonca	35	175	
17.	Forrófalva		400	
18.	Paskáni	6	30	kezdetben csak magyarok lakták
19.	Bogdánfalva		55	
20.	Hidegkut	12	58	

21.	Terebes	25	155	
22.	Bákó		680	„csak” 680
23.	Karácsonykő	3	16	csupa magyar volt
24.	Román	6	36	több mint 300 h. 800 l. magyar és szász
25.	Tamásfalva		70	
26.	Dsidafalva		173	
27.	Domafalva		389	
28.	Szabófalva		300	
29.	Lökösfalva		40	
30.	Steckófalva		160	
31.	Nemc		94	csak szászok, ezekben számlálták
32.	Gyula		-	
33.	Baja		256	több mint 1000 h. 6000 l. szász és magyar
34.	Szucsava		25	a 25 nyelvét már elfelejtette. Régen csupa szászok magyarokkal és olaszokkal 8000-en.
35.	Szeredvásár		-	a kath. nép átpártolt a románokhoz
36.	Herló	5	19	több mint 500 h.
37.	Kutnár		276	szász és magy., utóbbiak többen
38.	Szeráta		40	
39.	Amadzsej		99	
40.	Sztrunga		11	
41.	Jászvásár		300	több mint 1000
42.	Csöbörccsök		200	
Összesen		1020	5577	25-30 000 (?)

A 42 helységben tehát 5577 katolikus élt Moldvában 1646-ban. A családok számát a táblázat szerint nem összegezhettük, mert nem mindenütt tüntette fel az érsek, de külön megemlítette, hogy 1020 családot talált. Egy-egy ezek szerint 5-6 főből állt átlagosan, s ezt a megjelölt párhuzamos család- s lélekszám adatok is igazolják.

A fenti számból, hogy fedje a magyarokat, le kellene vonni az idegeneket, mert ha kevesen is, szászok és lengyelek is voltak a katolikusok között. Hozzá kéne adnunk viszont azoknak a magyar falvaknak a lakóit, amelyeket Bandinus nem látogatott meg, amint erről már szóltunk, s így nem közölt adatokat róluk. A levonandók és hozzáadandók száma azonban egyaránt ismeretlen. Ezért, hangsúlyozva a szám körülbelüli értékét, 5-6000 körülnek kell mondanunk a Bandinus korabeli moldvai magyarságot. Legerőteljesebb volt ez Románvásár vidékén, ahol egy faluban sem fogyott. A Năstase-féle csoportokban egyébként így oszlott meg:

1. Sós-tázlói csoport	261
2. Tatrosi	516
3. Bákó vidéki	1378 (Bákó nélkül 698)
4. Románvásár vidéki	1168 (Románvásár nélkül 1132)
5. Herló-Kutnári	445

Az összeírt katolikusoknak 10 papjuk volt (5 magyar, 3 olasz misszionárius, 1 lengyel, 1 szász) és 30 diákjuk. Pusztulásuk és elasszimilálódásuk előrehaladott állapotában is többségben voltak tehát még a magyar papok, ami pedig a „hajdant” illeti, mint tudjuk, csupa magyar

papokról való jóemlékezéssel volt teli a nép emlékezete.

Bandinusnak a fogyó helységek hajdani lakosságáról leírt értesítései alapján számítását végeztem visszafelé. A házak, azaz családok számát megötszöröztem, amely helységeknél pedig ez nincs megadva, a Bandinus korabeli népességet megkétszereztem. A nem fogyó helységeknek – feltéve optimistán, hogy közben megduplázódtak – a felét vettem. Ilyen számítással kb. 25-30 000 katolikus lélek lakta, Bandinus idejéből tekintve hajdan, egy-két emberöltővel előbb, talán a XVI. század eleje körül Moldvát s ebből tekintve, hogy a szászok nagy számban mutatkoztak, kb. 20-25 000 lehetett magyar. Ennek a számnak a valószínűségét emeli az, hogy 1597-ben a látogató Querini püspök 1691 családról s 10 704 lélekről tett jelentést s még előbb, 1588-ban, egy moldvai államférfi, Brutti Bertalan szerint 15 000 volt a katolikusok száma Moldvában. (Auner, 1908, 24. és 21. o.) A számok tehát igazolják a nagymérvű fogyást, amit Bandinus megállapított s lehetővé teszik a 20 és 30 ezer közötti egykori magyarság feltételezését.

Ennek a számnak azonban csak akkor volna igazi értéke, ha tudnánk mihez arányítani. Ha tudnánk elsősorban azt, hogy mennyi volt Moldva összes lakossága abban az időben. A magyarságot általában tekintélyesebb számúnak szokták gondolni Moldva megalapítása idején, mint az oláhságot. Mégsem hihető, hogy ez a kimutatás, melyet Sánta Péter vajda 1591-ben készített s mely szerint 47 167 lakója volt Moldvának (Domokos, 1938, 296. o.) – s ebből tehát kb. 15 000 volt katolikus –, Moldva egész területére vonatkoznék. Elekes szerint a

románok félmilliónak állítják mindkét vajdaságuk lakosságát a középkor végén, de erre sincs semmi alap. (Elekes, 1940, 371. o.) Akárhogyan is ingadozott azonban az oláhság száma a félszáz és az ötszáz ezer között, tény, hogy az aránylag csekély mennyiségű magyarság is jelentős részt képviselt Moldva lakosságában.

Nem tartjuk fontosnak, hogy az összes ezután következő számadatot közöljük a moldvai magyarokról, melyek leginkább csak ingadozó becslések s mintegy száz éven keresztül stagnálóknak, 5000 körülinek jelölik meg azt. Domokos összeszedte őket egy cikkben: szinte mindegyikük hiányos, ezért csak érdekesek, de nem használhatók (Domokos, 1938). Részint az adatok hiányossága az oka annak, hogy a moldvai magyarságot jó sokáig nem látjuk szaporodónak. Meg a járványok s a háborús pusztítások, melyekről nem egy látogató püspök beszámolt.

Ha egy századon keresztül nem is használhatók a moldvai magyarságra vonatkozó adatok, megnyugtató, hogy Bandinus elég biztos támpontot nyújtott s ebből moldvai népünk törzsének nemcsak azelőtti száma kombinálható meg, hanem esetleg a későbbi is. Nagyobb nehézséget okoz már az idők folyamán kijutott vallási és politikai üldözöttek és kivándorlók számának a megállapítása. Ezek a jövevények eloszlottak az ősi magyar lakosság között, melynek számbeli növekedését ezért nem tudjuk, milyen mértékben kell természetes szaporulatnak és újabb eredetű magyarok belekeveredésének tulajdonítanunk.

Akinek jó a fantáziája, az vissza tud esetleg következtetni a kimenekült huszíták számára abból, hogy egy 1571-iki levél szerint Thabuk Mihály tatrosi plébános állítólag mintegy 2000-et térített vissza belőlük a katolikus egyházba, mint olvastuk.

A kuruc bujdosókról is olvastunk egy számot: Sztojcsinban 1743-ban háromszázan voltak. Az emigráltakat szám szerint általában alig vehetjük tekintetbe.

A székely kivándorlókra részint ismert telepeikből tudunk következtetni, részint a moldvai magyarság számának nagy, természetes gyarapodásából nem magyarázható növekedéséből. A XVIII. század derekán kivándorlóknak, ismert telepedési helyeikből ítélve, tekintélyes része, talán majdnem a fele, ment át Bukovinába. Az átközlők számát pontosan tudjuk: 2687, s eszerint mintegy 6-7000-re tehetjük a Mária Terézia korabeli székely kivándorlók számát. Ez a szám ma nem nagy s az olvasó szemünkre vetheti, hogy mégis oly sötéten s részletesen ábrázoltuk a 200, 180 év előtti kivándorlásokat. Igaz, elsősorban a kirobbanó s akkor elsőnek és

legtisztábban látszó társadalmi bajok meglátatására tettük ezt s nem a mennyiségbeli veszteség miatt, mely azokkal járt. Mégis, a veszteség is igen jelentős volt – akkor, amit a következőkből láthatunk: a kivándorlók főleg a katolikus Csíkból kerültek ki, mert reformátusok elvétele akadtak csak köztük. Csík népességéről pedig olvastuk már, hogy az 1717–19-iki éhínségben és pestisben felerészben elpusztult: a kerekén 25 000-ből 11 343 halt meg, s csak 14 438 maradt élve. Egy negyedszázad előtti, 1694-iki tatárbetörés alkalmával még állítólag 7000 rabot ejtettek Csíkbán a tatárok (Nagy, 1918, 73. o.). Ha meggondoljuk, hogy e két nagyméretű vércsapolás után kb. 40 év múlva a 6-7000 kivándorló újra főleg csíki volt, könnyen megérthetjük, hogy milyen nagy veszedelmet, pusztulást, veszteséget jelentett már akkor a székely kivándorlás.

A kivándorló székelyek száma a múlt század elejéig a moldvai katolikuságnak a XVIII. század közepétől nagymértékben növekedő számában rejtőzködik s ezt, a csak lassú gyarapodásról szóló adatokkal együtt, táblázatban mutatjuk be. (l. 2. táblázat)

A századfordulón tehát, levonva a katolikusok számából a kevés idegen származásút, mintegy 60 000 magyar élt már Moldvában. Ennyit vett fel Weigand is, akinek adatai figyelemreméltóak, mert néprajzi jellege és nyelvhasználata szempontjából is felosztotta moldvai népünket (Weigand, 1902):

Csángó (ősi magyarság)	45 000, magyarul beszél még 18 000
Székely (bevándorlók)	13 000, magyarul beszél még 12 000
Egyéb magyar	2000
Összesen	60 000, magyarul beszél még 30 000

Ahelyett, hogy törődnénk a századforduló óta sok cikkben, ismertetésben feltűnt, légből kapott becslésekkel, Domokos számításait közöljük, 1930-ra vonatkozólag. 90 660 katolikus élt ekkor Moldvában s ebből kb. 85 000-et lehet magyar származásúnak vennünk. A még magyarul beszélőket, Weigand után úgy látszik, egy kicsit optimistán, 55 000-ben állapította meg Domokos (1931, 181–2. o.).

Ezek a számok körülbelül a mai állapotra is érvényesek lehetnek. A vallásukban is elrománosodott magyarokkal együtt joggal fel lehetne duzzasztani a 85 000-et 100 000-re, sőt 125 000-re is (ilyen számokat szoktak mondani kerekén a moldvai magyarságról), de az ortodox románokká lett magyaroknak a felkutatására, megtalálására megszűnt minden lehetőség.

* In Mikecs László: *Csángók*. Bolyai Akadémia, 1989.

Évszám	Az adat közlője	A kath. lakosság száma	Forrás
1744	Jezierski R. Szaniszló bákói püspök	5500	Auner, 1908, 48. o.
1766	Zöld jelentéséből következtetve	kb. 9000	„ „ 56. o.
1773	Saint-Priest francia követ	kb. 12-15 000	„ „ 58. o.
1779	Martinotti József missziói prefektus	15 000	„ „ „ o.
1807	Hammer konzul	21 307	„ „ 65. o.
1814	Berardi prefektus	23 331	„ „ 67. o.
1822	Raab konzul	kb. 40 000 (túlzott)	„ „ 72. o.
1830	Lippa konzul	kb. 50 000 (túlzott)	„ „ „
1842	Petrás Ince	kb. 57 000 (túlzott)	Döbrentei, 1842, 14. o.
1851	A jászvásári püspökség hivatalos schematismusa	45 752	Domokos, 1934, 303. o.
1868		56 345	Imets, 1868, 101. o.
1874		58 809	Domokos, 1938, 303. o.
1902		64 601	Auner, 1908, 79. o.

IRODALOM

1. AUNER KÁROLY: *A romániai magyar telepek történeti vázlat*. Temesvár, 1908: VII+ 94 l. + 2 térképvázlat. Ismertette és néhány adatát javította D. F. *Századok*, 1908, 924–7. o.

Vajon milyen nemzetiségű lehet ez a német nevű, románul író, magyarok lelkipogondozója, bukaresti kanonok A., aki egyébként igen gondos, megbízható történész s az első összefoglaló történeti áttekintést írta a Kárpátokon kívüli magyarokról. Könyve s különösen sok értékes egyháztörténeti adata máig is teljességgel nélkülözhetetlen.

2. BANDINUS MÁRK marciánopoliszi érsek jelentése 1646-iki moldvai egyházmegye látogatásáról X. Ince pápának, 1648-ban.

E műről Gegő tesz először említést: „hálával vallom meg, hogy P(ap) Sándor (tatrosi plébános) ... scopiai P. Bandin martiánopoli érsek s hajdani moldvai püspöki helyettesnek, Erdélyben a kolozvári, Magyarországon a gyöngyösi Ferenci atyák könyvtárában található, tárgyat érdeklő kéziratára is utasított.” Ő maga részleteket is közölt magyar fordításban B. jelentéséből, melynek adatait több helyen fel is használta könyvében s melyet a gyöngyösi ferences könyvtárból kapott meg. E gyöngyösi példányt 1781-ben másoltatta le a kolozsváriból Blahó Vince ferences történész. Ma is Gyöngyösön van. A kolozsvári példányt, melyről a jelenlegi kolozsvári ferences könyvtáros semmit sem tud, Kemény József br. használta fel 1846-ban. A jelentésnek egy harmadik példányát is felfedezte a román forrás-búvár, Esarcu C., Olaszországban, egy antikváriusnál, a múlt század végén. Ennek a 196 lapos, kis alakú példánynak a Codex Bandinus nevet adta Urechia s 1895-ben Bukarestben kinyomtatta, ellátva román kommentárral. E kiadásról Domokos Pál Péter, újabban Gegő emlékének szentelt fordítást készített. (...) A felsorolt 3 példányt jó volna összehasonlítani s megállapítani, hogy melyik közülük az eredeti, s milyen az egymáshoz való viszonyuk. B. jelentése a lerégibb s igen megbízható, terjedelmes dokumentum a moldvai magyarságról. A végire függesztett moldvai katolikusok 1646-iki névsorát okvetlenül fel kell dolgozni.

3. DOMOKOS PÁL PÉTER: *A moldvai magyarság*. Csík-somlyó, 1931, 302. l.

D. a csángókérdés legjobb akarató, legkitartóbb munkása, propagálója. Sűrű publikációival, gyűjtéseivel, útjaival, kitarásával, bátorságával, nemnyugvásával jelentős érdemeket szerzett. Moldvai magyar népdalgyűjtése jobb és bővebb híján jó szolgálatot tesz. Útjain szerzett tapasztalatai, megfigyelései általában felhasználhatók. A csángóság múltjára vonatkozó ítéletei, megállapításai azonban kellő kritika nélküliek, másod-harmadkézből valók s sokszor megromlottak. Ezért, jószándéka mellett is, csak óvatossággal lehet írásait felhasználni.

4. DOMOKOS PÁL PÉTER: *A moldvai magyarság történeti számadatai*. *Hitel*, 1938, 295–308. o. Az addigi irodalom és több román forráskiadvány, főleg Hurmuzaki alapján, részletes statisztikai összeállítás.

5. DÖBRENTEI GÁBOR kérdései s PETRÁS INCZE feleletei a moldvai magyarok felől. *Tudománytár*, új folyam XII. (1842). 7–31., 67–98., 147–163.

A borszéki fürdőn 1841 nyarán az Akadémia titkára, D., találkozott P.-vel és a moldvai misszió prefektusával, Arduinivel. Az Akadémia akkori érdeklődésének megfelelően a magyar közönség tájékoztatására kérte D. a magyar papot. Így született meg ez a 38 kérdésből s feleletből álló tájékoztató, melyet Arduini pecsétjével hitelesített. Ez a hitelesítés, úgy látszik, némileg befolyásolta Petrást. A korabeli íróktól, Gegőtől Jerneytől eltérően, nem okolja P. az olasz papokat a moldvai magyarok eloláhosodásáért, sőt dicséri őket, törekvéseiket s a prefektust. Kényes kérdésekre csak röviden válaszol. Ezekről eltekintve, válaszai igen alaposak, higgadtak, a csángók múltjára nézve a legjobban felhasználhatóak. Különösen Klézsén gyűjtött 21 dala értékes.

6. ELEKES LAJOS: *A román fejlődés alapvetése*. *Századok*, 1940. 278–313., 361–404. Szellemesen és meggyőzően megírt története a középkori oláh élet kialakulásának, s benne a magyarság szerepének. A Kárpátokon kívüli magyarok eredetét és sorsát E. is úgy látja, ahogy e könyvben előadtuk.

7. NAGY REZSŐ: *A krimi tatár rabok történetéről*. *Lo-sonc*, 1918, 80 l.

A XVII. században többször betörő tatárok sok magyart hurcoltak el tatár rabságba. 1657-ben II. Rákóczi György erdélyi serege esett Kemény János fővezérletével a krími tatár khán fogságába. A több ezer magyar sanyarú sorsáról megrázó részletek ismeretese naplók, levelek, önéletírások alapján. 1694-ben Csíkszéket dúlták fel a tatárok s állítólag 7000 foglyot ejtettek. A Bessarábiába és Krimbe hurcolt „tatár rabok” talán nagyobb veszteséget jelentettek a XVII. században, mint a kivándorlás. Mutatja ezt az is, hogy régi utazók sokat tudósították róluk a közönséget s sokszor találkoztak keleti útjukon tatár rabokkal. Így például Ráday, Turkoly, Vetsei Pap meg kiszabadult rabok elbeszélései alapján írt Tatárországról. N. e. füzetben összeszedi a tatár rabokra s a tatárországi magyar emlékekre vonatkozó adatokat. Turkoly levelét hamisnak állítja. Csöböröcsököt cseber csik-nak etimologizálja, s hibásan az 1694-iki tatárbetöréskor elhurcolt csikiakból eredezteti.

8. VESZELY, IMETS és KOVÁCS utazása Moldva-Oláhhonban, 1868. Marosvásárhelyt, 1870.

Háromjukon kívül még egy Kubinszky nevű kanonok s egy Mayer nevű ügyvéd volt abban a társaságban, melyet a Szent László Társaság küldött Romániába, hogy a katolikusok helyzetét megvizsgálja. Erről az útról keletkezett ez a bőbeszédű, középértékű könyv, melynek írói leginkább csak diákos, önképzőkörös modorúak. A velük történt kirándulási esetek felhasználhatóak azért néha, adatközléseik pedig egyházi irattárakból, melyek papi embereken kívül másnak nem igen szoktak nyitva állni, jó szolgálatot tesznek az érdeklődőnek. A csángókkal kapcsolatos szép terveik megvalósítás nélkül maradtak.

9. WEIGAND GUSTAV: *Die Dialekte der Moldau und Dobrudsha*. Neunter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig. 1902, 138–236. o.